

M69

3472

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України  
Національний педагогічний університет  
імені М.П. Драгоманова

**МІХЕЄВА ОКСАНА ЮРІВНА**

УДК 378.091.12:37.013.42 – 051:37.018.1-058.855

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ  
ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ  
ДО РОБОТИ З ПРИЙОМНИМИ СІМ'ЯМИ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата педагогічних наук



Київ – 2012

8593

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

**Науковий керівник –**

кандидат педагогічних наук, доцент  
**Пеша Ірина Василівна,**  
Державний інститут сімейної та  
молодіжної політики, керівник відділу  
соціальних інноваційних технологій.

**Офіційні опоненти:**

доктор педагогічних наук, доцент  
**Петрочко Жанна Василівна,**  
Інститут проблем виховання НАПН України,  
головний науковий співробітник  
лабораторії дитячих об'єднань;

кандидат педагогічних наук  
**Луганцева Оксана Геннадіївна,**  
Луганський національний університет  
імені Тараса Шевченка, старший викладач  
кафедри соціальної педагогіки.

Захист відбудеться «15» листопада 2012 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий «15» жовтня 2012 р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради



Л. М. Вольнова

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Соціально-економічні умови розвитку суспільства, загострення проблем захисту сім'ї і дітей у сучасних умовах потребують переосмислення основних напрямів соціальної політики. Тому, одним із її пріоритетів визначено підтримку сучасної сім'ї та сімейного виховання, що вимагає оновлення державної стратегії і тактики дій соціальних інституцій, спрямованих на психічний, фізичний, соціальний розвиток дитини. Посилення нестабільності соціально-політичних процесів, економічною й демографічних криз, які негативно впливають на функціонування сучасної сім'ї, призвели до зростання таких негативних явищ, як безробіття, масовий виїзд батьків на роботу за кордон, дитяча бездоглядність і безпритульність, сирітство, алкоголізм, наркоманія тощо. У зв'язку з цим актуалізується проблема пошуків шляхів захисту різних категорій дітей, підвищується роль опікунсько-виховних інституцій, покликаних забезпечити оптимальні умови для життєдіяльності дітей та молоді.

Відповідно до національних пріоритетів Україна з 1998 року активно розвиває сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. В останні роки (2009 – 2011 рр.) кількість прийомних сімей як альтернативної та позитивної форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, стрімко зростає (на кінець 2010 року прийомних сімей – 3195, у них прийомних дітей - 5451), а кількість фахівців, які повинні мати відповідну підготовку до роботи з прийомними сім'ями, не відповідає зростаючим потребам.

Збільшення кількості прийомних сімей потребує впровадження нової моделі підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з сім'ями, які беруть на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це, у свою чергу спонукає вищу школу до пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки соціальних педагогів, формування у них готовності до виконання компетентнісних функцій у цій сфері.

Означені питання стали важливим напрямом державної соціальної політики, що відображено в ряді документів: Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005 р.), «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» (2009 р.), Указ Президента України «Про питання щодо забезпечення реалізації прав дитини в Україні» (2011 р.) та ін.

Актуальність окреслених проблем підтверджується зростанням наукового інтересу як до проблематики вищої освіти загалом, так і до професійної освіти соціального педагога зокрема. Уже на початку 90-х років ХХ століття над проблемою професійної освіти працювали вітчизняні науковці різних галузей: В. Андрущенко, М. Євтух, І. Зязюн, І. Козубовська, М. Лукашевич, О. Мороз, Н. Ничкало, С. Сисоева та ін. Водночас проблеми підготовки працівників соціально-педагогічної сфери вивчалися і багатьма зарубіжними ученими: В. Бочаровою, Ю. Галагузовою, А. Мудриком, Ш. Рамон, Є. Холостовою та ін.

Теоретичні питання професійної підготовки соціальних педагогів та її особливості відображено у працях О. Абдуліної, І. Богданової, А. Капської, О. Карпенко, І. Миговича, Л. Міщик, О. Пехоти, В. Поліщук, А. Рижанової, Н. Сейко, В. Сластьоніна та ін.; технологічний аспект підготовки соціального педагога і соціального працівника розкрили Г. Андреева, Р. Вайнола, І. Зимня, Л. Іванова, В. Петрович, Н. Чернуха та ін. В останнє десятиріччя соціально-педагогічна наука поповнилася низкою дисертаційних досліджень з проблем підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності за різними напрямками: соціально-правової діяльності (Я. Кічук, І. Ковчина), роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями (О. Лісовець, Ю. Поліщук), взаємодії з девіантними підлітками (М. Малькова, Л. Вольнова), роботи з людьми похилого віку (Ю. Мацкевич, Т. Коленіченко), соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості (О. Межирицький, В. Косовець), організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді (С. Пашенко, Т. Лесіна), консультативної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін (О. Пожидаєва), виховної діяльності в умовах оздоровчого табору (Л. Пундик), профілактики наркотичної залежності серед старшокласників (О. Тютюнник, Л. Габора), роботи зі студентською молоддю (Р. Чубук, Н. Микитенко) тощо.

Соціально-педагогічна робота з сім'ями стала предметом наукових інтересів багатьох науковців, серед яких: О. Безпалько, Н. Бугаєць, І. Зверева, О. Луганцева, Н. Олексюк, Ж. Петрочко, І. Пеша, І. Трубавіна та інші. Проблема професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'ями різних типів присвячено дисертаційні роботи таких російських дослідників, як Н. Ахмерова, М. Болдіна, І. Горохова та інші. Проте серед розмаїття наукових досліджень проблема підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями не стала предметом системного наукового дослідження.

Такий стан справ дозволив виявити певні *суперечності* між: збільшенням в Україні кількості прийомних сімей та недостатнім забезпеченням фахівцями з відповідною підготовкою; необхідністю посилення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями та відсутністю організаційно-педагогічного забезпечення цього процесу тощо.

Отже, аналіз навчально-методичних досягнень практики засвідчують недостатню наукову розробленість основ ефективної підготовки соціальних педагогів до роботи саме з прийомною сім'єю та необхідність розв'язання вказаних суперечностей зумовили вибір теми дисертації – *«Соціально-педагогічні умови підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями»*.

**Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.** Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тему затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 13 від 19.06.2008 р.) та

узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 22.12.2009 р.).

**Мета дослідження** – обґрунтувати соціально-педагогічні умови та розробити організаційно-педагогічне забезпечення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищої школи й експериментально перевірити їх ефективність.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури і розкрити наукові засади професійної підготовки соціальних педагогів.

2. Визначити й охарактеризувати зміст і структуру основних знань та умінь, як складової професійної готовності соціального педагога до роботи на етапах створення та функціонування прийомної сім'ї.

3. Обґрунтувати компоненти, критерії і показники та виявити рівні готовності соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

4. Визначити соціально-педагогічні умови та розробити організаційно-педагогічне забезпечення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями й експериментально перевірити їх ефективність в умовах вищої школи.

*Об'єкт дослідження* – процес підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності у вищих навчальних закладах.

*Предмет дослідження* – зміст, форми та соціально-педагогічні умови підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищої школи.

З метою розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс *методів дослідження*: *теоретичні* – аналіз соціально-педагогічної та психолого-педагогічної літератури, порівняння, систематизація, узагальнення з метою визначення та уточнення основних понять дослідження; *контент-аналіз* (навчальних програм, планів, навчальної документації) дозволив обґрунтувати зміст і особливості професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; *емпіричні* – спостереження, анкетування, тестування, експертне оцінювання дозволили здійснити об'єктивну діагностику й оцінку готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) сприяв визначенню ефективності впровадження соціально-педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; математичні методи використані для аналізу результатів діагностичних даних, обробки та графічної інтерпретації матеріалів дослідження.

**Теоретико-методологічну основу дослідження** становлять: теорії сучасної філософської освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк та інші), соціально-педагогічної діяльності (Т. Алексєенко, О. Безпалько, І. Ліпський та ін.) та професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери (В. Бочарова, Ю. Галагузова, А. Капська, І. Козубовська, Л. Міщик та ін.); положення про формування готовності до професійної діяльності загалом (Н. Бугаєць, А. Деркач, О. Дубасенюк, М. Дяченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін та ін.) та до професійної діяльності у соціальній сфері (Р. Вайнола, О. Карпенко, В. Поліщук та ін.); концепції

щодо створення та функціонування прийомних сімей (Г. Бевз, Л. Волинець, О. Яременко та ін.); ідеї вивчення теоретико-методичних питань соціально-педагогічної та соціальної роботи з сім'ями різних типів (Т. Зубкова, О. Луганцева, Т. Семігіна, І. Трубавіна, Я. Юрків та ін.); засади становлення, практичної діяльності та розвитку інституту прийомної сім'ї як альтернативної форми виховання (І. Зверева, Н. Комарова, І. Пеша, Ж. Петрочко та ін.).

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що:

- *вперше* дано авторське трактування понять «професійна підготовка соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями», «готовність студентів до роботи з прийомними сім'ями»; *систематизовано* знання й уміння соціального педагога на кожному із етапів створення та функціонування прийомних сімей, визначено його функції.

- *обґрунтовано* компоненти, критерії (науково-теоретичний, технологічний, особистісно-мотиваційний), показники та рівні (низький, нижче середнього, середній, достатній, високий) готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; *уточнено* поняття «зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями», «створення прийомних сімей» та «функціонування прийомних сімей», їх основні ознаки;

- *виявлено* особливості функціонування та створення прийомних сімей; *визначено* соціально-педагогічні умови професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями;

- *подальшого розвитку* набули форми теоретичної та практичної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

**Практичне значення одержаних результатів:** упроваджено соціально-педагогічні умови підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищої школи; розроблено навчально-методичну програму до курсу «Соціальний супровід прийомної сім'ї»; розширено і уточнено зміст програми професійної практики для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» завданнями, спрямованими на формування умінь, необхідних для роботи з прийомними сім'ями.

Окремі результати дисертації можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін у процесі професійної підготовки студентів спеціальностей «Соціальна педагогіка» і «Соціальна робота».

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07 - 10/407 від 13.06.2012 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 720 від 19.11.2010 р.), Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 78 від 28.10.2010 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 63/1949 - 01 від 14.10.2010 р.), Києво-Святошинського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (довідка № 347 від 19.09.2012 р.), Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді (довідка № 01/407 від 26.04.2011р.), Державного інституту сімейної та молодіжної політики (довідка № 07 - 16/1590 від 13.06.2012 р.).

На різних етапах дослідницької роботи було залучено 502 студенти 4-х курсів вищих навчальних закладів, 12 викладачів вищих навчальних закладів і 30 спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що працюють за даним напрямом; на констатувальному етапі експерименту залучено – 294 особи, на формувальному етапі експерименту – 208 осіб, із них експериментальна група становила – 110 студентів, а контрольна – 98 осіб

**Особистий внесок здобувача.** У статті «Порівняльна характеристика підготовки соціальних педагогів, що працюють з прийомними сім'ями: український та закордонний досвід», опублікованій у співавторстві з І. Пешою, авторським е теоретичний аналіз особливостей підготовки соціальних педагогів та характеристика основних вимог до спеціаліста, котрий працює з прийомними сім'ями в Україні й за кордоном.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення дисертації знайшли відображення у доповідях і виступах на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Другі міжнародні Драгоманівські читання» (Київ, 2006), «Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах» (Київ, 2009), «Науково-методичні засади управління якістю освіти в університетах» (Київ, 2009), «Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту в сучасному суспільстві» (Черкаси, 2010), «Трансформація сім'ї у сучасному світі» (Чернівці, 2010), «Вища професійна підготовка майбутніх фахівців: вимоги євроінтеграції» (Ялта, 2011), «Соціальна робота на межі тисячоліть: концепції, технології, стратегії» (Київ, 2011), «Історичний досвід, стан і перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами» (Чернівці, 2011); *всукраїнських* – «Педагогічна освіта України: національні традиції та європейські інновації» (Київ, 2005), «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість» (Київ, 2006), «Актуальні проблеми соціальної педагогіки: теорія і практика» (Чернігів, 2007), «Теорія і практика запровадження засад Болонського процесу в Україні» (Київ, 2009), «Формування здорового способу життя дітей та молоді як інтегрована науково-практична проблема» (Бердянськ, 2010), «Підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у процесі педагогічної практики» (Глухів, 2010), «Перші Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2010), «Возродження духовності в сучасному мирі: взаємодія церкви і освіти» (Харків, 2011), «Другі Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2011).

Результати дисертаційної роботи обговорювалися та отримали схвалення на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2008 - 2012 рр.).

**Публікації.** Основний зміст дисертації відображено у 13 друкованих працях. Серед них: 10 статей у фахових наукових виданнях України (9 одноосібних), 1 стаття у збірнику наукових праць, 2 тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг авторського доробку становить 4 друкованих аркуша.

**Структура та обсяг дисертації.** Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (266 найменувань, з них – 3 іноземною мовою), 15 додатків (на 94 сторінках). Робота містить 13 таблиць (на 15 сторінках, з них на повну сторінку 2), 21 рисунок (на 16 сторінках, з них на повну сторінку 6). Загальний обсяг роботи становить 307 сторінок, з них – 182 сторінки основного тексту.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, теоретико-методологічні засади дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів; подано інформацію про апробацію та впровадження його результатів, особистий внесок здобувача, наведено відомості про структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – «*Теоретичні основи підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями*» – здійснено аналіз проблеми дослідження у психолого-педагогічній науці; розкрито сутність і зміст створення та функціонування прийомних сімей; обґрунтовано компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Розкрито сутність термінів «підготовка» та «професійна підготовка» соціальних педагогів (за О. Безпалько, А. Капською, Л. Міщик, В. Поліщук) і виокремлено когнітивний, операційний та особистісний компоненти загальної підготовки цих фахівців.

Проаналізовано систему професійної підготовки соціальних педагогів та основні теоретичні підходи, що застосовуються в практиці професійної соціально-педагогічної підготовки – системний, філософсько-антропологічний, культурно-цивілізаційний, соціокультурний, особистісний, психологічний, діяльнісний, соціально-педагогічний, технологічний.

Виявлено, що теоретичну основу дисертації становлять сучасні підходи: міждисциплінарний (М. Малькова), комплексно-інтегративний (Л. Міщик, В. Поліщук), діяльнісно-технологічний (С. Архипова, Р. Вайнола, І. Зверева, О. Пехота), професійно-спрямований (О. Карпенко, В. Сластьонін) та особистісно-орієнтований (Н. Кузьміна, Н. Ничкало), які дозволили визначити основні компоненти професійної підготовки соціальних педагогів.

Відповідно до зазначених підходів виявлено специфічні особливості підготовки фахівців, котрі працюють з прийомними сім'ями, які відображають єдність теоретичної та практичної підготовки, загальнонаукової, загальнопедагогічної та спеціальної підготовки; поєднання педагогічного управління з боку викладача з ініціативністю і самостійністю студента; єдність змістових та ціннісних сторін підготовки, стимулюванні самостійної діяльності студента. Констатовано відсутність у вітчизняних дослідженнях системних напрацювань з проблем професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

Виявлено, що важливе місце в забезпеченні готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями відводиться практиці, яка визначається науковцями, як засіб



посилення практичної підготовки та формування професійних умінь (М. Галагузова); як один із аспектів професійної підготовки, що дозволяє поглибити теоретичні знання та встановити взаємозв'язок з практичною діяльністю (Р. Вайнола); як складова загальної професійної підготовки (Р. Овчарова).

Уточнено поняття «зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів», яке ми розкриваємо як цілісну систему, що передбачає цільове планування й управління процесом навчання, а також охоплює комплекс наукових знань, умінь, якими людина оволодіває у процесі навчання у вищому навчальному закладі або самостійно.

Розкрито сутність *професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями*, яку визначено, як комплексний процес передачі та формування спеціальних знань, умінь та особистісних якостей спеціаліста, що дозволять йому ефективно працювати за цим напрямом та враховувати соціально-педагогічні та психолого-педагогічні особливості означеної категорії клієнтів.

Охарактеризовано прийомну сім'ю як соціально-педагогічний інститут, що обумовив сутність понять «створення» та «функціонування прийомних сімей». *Створення прийомних сімей* – це комплекс заходів, спрямованих на пошук кандидатів на створення прийомних сімей; оцінку їх потенціалу щодо можливості виховувати дитину, позбавлену батьківського піклування; підготовка до виконання функцій прийомних батьків (тренінг для кандидатів на створення прийомної сім'ї); взаємодобір дитини та сім'ї і юридичне оформлення статусу прийомної сім'ї. *Функціонування прийомних сімей* – це сукупність дій, що спрямовані на забезпечення оптимальних умов розвитку та виховання прийомної дитини, та контроль за умовами розвитку й виховання дитини у прийомній сім'ї.

Враховано змістову характеристику функцій соціально-педагогічної діяльності (за Т. Алексеєнко, О. Безпалько, М. Галагузовою, А. Капською), вимоги Державного галузевого стандарту освіти зі спеціальності «Соціальна педагогіка» (№ 538 від 23.08.03 р.) та результати опитування спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що дозволило уточнити перелік і зміст *функцій* (комунікативної, організаційної, діагностичної, охоронно-захисної, попереджувально-профілактичної, корекційно-реабілітаційної, прогностичної та соціально-терапевтичної). Структуровано означені функції представлено на рис. 1.

Визначено сукупність завдань, які реалізує соціальний педагог на кожному із *етапів роботи з прийомними сім'ями* (інформаційні кампанії щодо поширення сімейних форм опіки, попередня робота з кандидатами на створення прийомних сімей, взаємодобір сім'ї та дитини, юридичне оформлення прийомної сім'ї; соціальний супровід прийомної сім'ї, контроль за умовами розвитку та виховання дитини у прийомній сім'ї).



Рис. 1. Основні функції соціального педагога, що працює з прийомними сім'ями

Здійснено комплексний аналіз базової документації (освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-професійної програми, навчальних планів, навчальних програм) зі спеціальності «Соціальна педагогіка», що дозволило виокремити перелік *знань* (основні принципи входження в сім'ю, права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, особливості адаптації дітей до нових умов, оцінка ризиків, ресурсів та резервів прийомної сім'ї, технології соціального супроводу прийомних сімей та інші) та *умінь* (основні впливи мікросоціуму на дитину-сироту, з'ясувати мотиви створення прийомної сім'ї, планувати етапи та засоби діяльності з прийомною сім'єю, налагодження контакту з прийомними батьками, дітьми, здійснювати аналіз та готувати інформацію щодо ефективності функціонування прийомної сім'ї та інші), які мають бути сформовані у соціального педагога на кожному із етапів роботи з прийомними сім'ями.

Розкрито сутність поняття «*готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями*» (І. Зимняя, О. Карпенко, Н. Кузьміна, В. Сластьонін), яка розглядається як професійна характеристика, що охоплює сформованість знань, щодо створення та функціонування прийомних сімей, умінь, що потрібні для роботи з прийомними сім'ями та прийомними дітьми, а також сформованість професійних якостей соціального педагога.

Визначено *компоненти готовності соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями* (теоретичний, практичний та мотиваційний) які лягли в основу визначення критеріїв і показників готовності. *Науково-теоретичний критерій* відображає загальну професійну готовність соціального педагога та передбачає оволодіння системою знань необхідних йому для реалізації професійного

функціоналу під час роботи з прийомними сім'ями. *Показниками* даного критерію є знання категоріально-понятійного апарату з даної проблеми, теоретичних засад процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей, знання специфіки професійної діяльності з прийомними сім'ями.

*Технологічний критерій* відображає практичну готовність до реалізації методів способів, прийомів роботи з прийомними сім'ями та дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування. Даний критерій характеризується такими *показниками*: володіння необхідними уміннями для роботи з прийомними сім'ями (комунікативними, організаторськими), застосування адекватних форм, методів роботи з прийомними сім'ями.

*Особистісно-мотиваційний критерій* відображає розвиток професійних якостей соціального педагога та формування у нього мотивів, ціннісних орієнтацій, етичних принципів професійної діяльності. *Показниками* цього критерію є особистісне бажання працювати в соціально-педагогічній сфері, готовність проводити соціально-педагогічну діяльність з відповідною категорією сімей.

Визначені критерії та показники дозволили окреслити *рівні готовності* студентів до роботи з прийомними сім'ями: низький, нижче середнього, середній, достатній, високий.

Студенти з *низьким рівнем готовності* до роботи з прийомними сім'ями характеризуються відсутністю чітких знань понятійно-категоріального апарату, недостатніми знаннями про теоретичні засади створення та функціонування прийомних сімей, специфіку діяльності з ними; не сформованістю умінь для роботи з прийомними сім'ями та навичок застосування доцільних форм і методів роботи з цією категорією сімей; відсутність мотивації та бажання до роботи з прийомними сім'ями.

Для студентів, які відносяться до *нижче середнього рівня готовності* характерні незначний інтерес до роботи з прийомними сім'ями, у їх соціально-педагогічній діяльності спостерігається деяка байдужість, мотиви діяльності нестійкі, вони мають неточні, поверхові, стереотипні знання теоретичних засад створення та функціонування прийомних сімей, недостатньо володіють необхідними уміннями для роботи з прийомними сім'ями, фрагментарно добирають та застосовують форми і методи роботи з даною категорією клієнтів.

Студенти з *середнім рівнем готовності* характеризуються, як такі, що мають базові знання на рівні основних понять та демонструють певну обізнаність щодо роботи з прийомними сім'ями, у них спостерігаються епізодичні прояви інтересу до роботи з прийомними сім'ями, наявні певні теоретичні знання, але студенти цього рівня недостатньо вміють їх реалізувати в організації роботи з прийомними сім'ями, постійно потребують педагогічної допомоги. У них проявляються окремі уміння, необхідні для роботи з прийомними сім'ями, але ці уміння вони не завжди готові використовувати на практиці.

Студенти з *достатнім рівнем готовності* характеризуються помітним та постійним проявом показників готовності до роботи з прийомними сім'ями. Вони досить вмотивовані щодо надання послуг прийомним сім'ям, володіють базовими теоретичними знаннями; вміють самостійно організувати даний напрям роботи; їм

притаманна свідомо, активна позиція щодо важливості роботи з прийомними сім'ями; демонструють широкий спектр умінь, необхідних для роботи з прийомними сім'ями, але використовують їх ситуативно; хоча властиві спроби пошуку нових рішень у стандартних професійних ситуаціях.

Студенти з *високим рівнем* готовності переважно характеризуються сформованістю ґрунтовних та системних знань щодо створення та функціонування прийомних сімей, високий рівень пізнавального інтересу, прагнення професійно вдосконаливатися; спостерігається сформованість професійних умінь у плані вибору адекватних меті технік, прийомів, методів та форм роботи з прийомними сім'ями; яскраво виражене бажання працювати з прийомними сім'ями, спостерігається стійка позитивна мотивація до роботи з ними і переконаність у необхідності соціально-педагогічної діяльності з такою категорією клієнтів; спостерігається наявність ґрунтовних системних знань, теоретичних засад створення та функціонування прийомних сімей і специфіки діяльності з цією категорією; орієнтуються у виборі доцільних форм і методів роботи, схильні до оригінального вирішення професійних завдань у роботі з прийомними сім'ями.

У *другому розділі* – «*Соціально-педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищої школи*» – представлено результати констатувального етапу експерименту (здійснена оцінка сформованості показників готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями); визначено та обґрунтовано соціально-педагогічні умови професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, розкрито логіку їх запровадження в навчальний процес, висвітлено зміст формувального етапу експерименту, представлено аналіз результатів експериментальної роботи.

Здійснено контент-аналіз навчальних планів зі спеціальності «Соціальна педагогіка» та програм навчальних дисциплін, проведено опитування студентів та спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, розроблено логічну схему підготовки соціального педагога до роботи з прийомними сім'ями. З'ясовано, що навчальні плани та програми змістово недостатньо наповненні питаннями, які розкривають суть діяльності соціального педагога з прийомними сім'ями.

З метою визначення рівня готовності студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» до роботи з прийомними сім'ями на констатувальному етапі використано такі діагностичні методи: анкети для студентів і експертів, що працюють з прийомними сім'ями, авторські методики тестування та анкетування («Тест перевірки понятійно-категоріального апарату студентів») та адаптовані методики («Методика діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності» М. Фетіскіна, Методика «КОЗ – 1», «Методика оцінки готовності й адаптивності особистості до соціально-педагогічної діяльності» В. Симонова й Ю. Дементьєвої, «Опитувальник професійної готовності» Л. Кабардової, «Тест на визначення професійної спрямованості особистості Дж. Голланда»).

Аналіз отриманих даних засвідчив, що переважна кількість респондентів за показниками готовності має низький та нижче середнього рівні. Так, у студентів експериментальної групи (ЕГ) показники науково-теоретичного критерію були сформовані на низькому рівні 32,83 %, особистісно-мотиваційного критерію – у

17,11%. Щодо показників технологічного критерію, то тут кількість студентів, які продемонстрували низький рівень готовності, становить 21,83% (ЕГ).

У контрольній групі (КГ) спостерігалася схожа тенденція: на низькому рівні показники готовності за науково-теоретичним критерієм мали 31,59% студентів, за технологічним – 26,04% та 19,44% - за особистісно-мотиваційним. Виявлено, що найменш сформованими виявилися у студентів знання теоретичних засад процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей, недостатньо глибокі й ґрунтовні знання мають студенти щодо специфіки професійної діяльності соціального педагога з прийомними сім'ями. У більшості з них не сформовані чи недостатньо сформовані уміння застосовувати доцільні форми і методи роботи з прийомними сім'ями.

Доведено, що впровадження практичних видів діяльності помітно змінює рівень готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями як за самооцінкою, так і за експертною оцінкою (високий рівень – 7,95%, достатній – 34,70% та середній – 33,89%).

Обґрунтовано та впроваджено соціально-педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями. В основу їх розроблення покладено концептуальні ідеї щодо: єдності теорії та практики, що дозволяє студенту застосувати отримані теоретичні знання на практиці для більш ефективної діяльності у напрямі роботи з прийомними сім'ями; системності та послідовності – цей принцип дозволяє засвоїти основні знання та сформувати відповідні уміння від простих до складних; стимулювання потенційних можливостей студента, тобто використання особистісно-розвивальних технологій.

На формувальному етапі експерименту було впроваджено такі *соціально-педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями*: 1) доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом щодо підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями; 2) впровадження в навчальний процес підготовки соціальних педагогів навчального курсу «Соціальний супровід прийомних сімей»; 3) формування умінь роботи з прийомними сім'ями під час практичних занять та професійної практики; 4) удосконалення програми практик через доповнення її відповідними завданнями, що стосуються практичної роботи з прийомними сім'ями. З метою їх ефективної реалізації було розроблено відповідне організаційно-педагогічне забезпечення.

*Першу соціально-педагогічну умову* - було реалізовано завдяки доповненню змісту фахових дисциплін («Соціальна педагогіка», «Основи соціально-правового захисту особистості», «Педагогіка сімейного виховання», «Технології соціально-педагогічної діяльності», «Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів»), що дозволило оновити, деталізувати, удосконалити висвітлення питань та завдань, які стосуються різних аспектів роботи соціального педагога з прийомними сім'ями.

Реалізація *другої соціально-педагогічної умови* потребувала розробки навчального курсу «Соціальний супровід прийомних сімей» (2,5 кредити ECTS) для студентів IV курсу. Даний курс структуровано за трьома змістовими модулями: «Прийомна сім'я та її місце в державній системі влаштування дітей-сиріт та дітей,

позбавлених батьківського піклування», «Технології створення та юридичного оформлення прийомних сімей», «Соціальний супровід прийомних сімей». Це дозволило розкрити теоретичні положення про сутність, особливості, напрями, принципи соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями; вивчення особливостей соціального статусу дитини-сироти, причин поширення соціального сирітства в Україні, державної системи влаштування дітей-сиріт, альтернативних форм влаштування такої категорії дітей, вимоги до кандидатів у прийомні батьки, нормативно-правові акти та положення, що регулюють процес створення, функціонування та соціального супроводу прийомних сімей.

З метою посилення технологічного аспекту використовувались такі форми роботи: лекції, дискусії, зустрічі з фахівцями, інформаційні повідомлення. Найбільш ефективними методами роботи виявилися: мозковий штурм, обговорення, робота в мікрогрупах, використання рольових ігор тощо. З метою активізації засвоєння навчального матеріалу, формування особистісного досвіду і практичних умінь роботи з прийомними сім'ями, формування комунікативних та організаційних умінь студенти виконували творчі соціально спрямовані вправи: «Новий член сім'ї», «Модель оцінки сім'ї та дитини», «Перебування дитини в сім'ї. Перша доба», «Перший візит соціального педагога в прийомну сім'ю» тощо.

Організація самостійної роботи студентів сформували вміння здійснювати: порівняльну характеристику функціонування прийомних сімей в Україні та за кордоном, особливостей розвитку і поведінки дітей-сиріт; визначати спільні ознаки та характерні відмінності функціонування прийомної сім'ї та біологічної сім'ї щодо розвитку, виховання та забезпечення дітей; здійснювати оцінку потреб прийомної дитини; аналізувати основні функції, які виконує прийомна сім'я щодо виховання дитини; здійснювати аналіз програм підготовки кандидатів у прийомні батьки; розробляти рекламно-інформаційний буклети для прийомних батьків, прийомних дітей та спеціалістів, які працюють за даним напрямом; розробляти та моделювати сценарії виходу прийомної дитини із сім'ї; вирішувати проблемні ситуації, з якими звертаються прийомні батьки, та розробляли рекомендації щодо їх подолання.

Доведено необхідність залучення студентів до розробки рекламно-інформаційної продукції (буклетів, пам'яток, рекомендацій), підготовки та впровадження програм клубу для прийомних батьків «Назустріч один одному», Клубу вихідного дня для розкриття і підтримки внутрішнього потенціалу сім'ї та її творчих здібностей «Поділяючи радість», програм тренінгових занять для прийомних батьків і прийомних дітей («Кроки назустріч», «Світ емоцій», «Всі разом», «Двері у великий світ», «Шлях до успіху»). Все це в сукупності сприяло формуванню у студентів умінь застосовувати оптимальні форми та методи роботи з прийомними сім'ями у кожному конкретному випадку та забезпечувало реалізацію *третьої соціально-педагогічної умови.*

*Четверту соціально-педагогічну умову* було реалізовано шляхом доповнення програми педагогічних практик студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» такими завданнями: ознайомитися зі специфікою роботи соціального педагога з прийомними сім'ями та індивідуальним планом такої роботи; обґрунтувати доцільність напрямів і видів соціально-педагогічних послуг, що надаються

прийомним сім'ям; проаналізувати труднощі, з якими стикаються прийомні батьки при вихованні прийомних дітей; визначити оптимальні методи та форми роботи, які використовують спеціалісти в роботі з прийомними сім'ями; здійснити оцінку потреб дитини-сироти, оцінку індивідуального розвитку прийомної дитини, досвіду соціального педагога, що працює з цією категорією клієнтів; скласти екокарту та генограму прийомної сім'ї.

Експериментальна програма практики дозволила студентам реалізувати ряд соціально-педагогічних проектів: рекламно-інформаційну кампанію «Чужих дітей не буває», розробити і впровадити навчальну програму у школі для прийомних батьків - «В наших руках долі дітей», розроблено зміст занять («Ми можемо все», «Кроки в майбутнє», «Партнерство») для недільної вітальні «Поговоримо відверто», що проводилася з прийомними батьками в рамках функціонування групи самопомогі; проведено круглий стіл «Соціально-педагогічна допомога прийомним сім'ям: проблеми та перспективи» для фахівців, що працюють у даному напрямі; проведено майстер-класи студентами для прийомних батьків, прийомних і кровнородинних дітей щодо оволодіння засобами народно-прикладного мистецтва тощо.

За результатами формувального етапу експерименту було проведено оцінку ефективності впровадження у навчальний процес змісту, форм і методів підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями шляхом повторного застосування відповідних діагностичних методик, що використовувалися на констатувальному етапі експерименту. Було встановлено, що в ЕГ кількість студентів з високим рівнем готовності до роботи з прийомними сім'ями збільшилася на 4,33% і становить 7,95%, у контрольній групі відбулися лише незначні зміни (на 1,10%). У свою чергу, кількість студентів з низьким рівнем в експериментальній групі зменшилася від 23,92% до 9,75 %, у контрольній групі ці зміни незначні і становлять від 25,54% до 16,72%. Результати представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Динаміка рівнів готовності студентів  
експериментальної та контрольної груп до роботи з прийомними сім'ями  
(у %)**

Рівні	До експерименту		Після експерименту		Різниця між показниками	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	3,62	4,51	7,95	5,61	+4,33	+1,10
Достатній	18,48	18,45	34,70	27,35	+16,22	+8,90
Середній	27,76	26,52	33,89	30,10	+6,13	+3,58
Нижче середнього	26,31	24,98	13,71	20,21	-12,60	-4,77
Низький	23,92	25,54	9,75	16,72	-14,17	-8,82

На підставі порівняльного аналізу результатів експериментального дослідження в експериментальній та контрольній групах, статистичної обробки отриманих даних

можна стверджувати, що визначені і впроваджені нами соціально-педагогічні умови та організаційно-педагогічне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями довели свою ефективність.

## ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено науково-теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми представленої у вигляді теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, що сприяють підвищенню ефективності даного процесу.

Результати проведеного нами дослідження підтвердили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для таких висновків:

1. Виявлено, що проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, має досить ґрунтовне висвітлення у психолого-педагогічній літературі. Встановлено, що підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності – це процес, який передбачає формування сукупності теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей, результатом якого є готовність до виконання соціально-педагогічної діяльності. З'ясовано зміст і структуру процесу професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями, яку визначено як комплексний процес передачі та формування спеціальних знань, умінь та особистісних якостей спеціаліста, які дозволять йому ефективно працювати за даним напрямом та враховувати соціально-педагогічні та психолого-педагогічні особливості цієї категорії клієнтів.

2. Визначено основні етапи створення (інформаційні кампанії щодо поширення сімейних форм опіки, попередня робота з кандидатами на створення прийомних сімей, взаємодобір сім'ї та дитини, юридичне оформлення прийомної сім'ї) та функціонування (соціальний супровід прийомної сім'ї, контроль за умовами розвитку та виховання дитини у прийомній сім'ї) прийомних сімей; конкретизовано сутність понять «створення» та «функціонування» прийомних сімей: створення прийомних сімей – це комплекс заходів, спрямованих на пошук кандидатів на створення прийомних сімей; оцінку їх потенціалу щодо можливості виховувати дитину-сироту та дитину, позбавлену батьківського піклування; підготовка до виконання функцій прийомних батьків (тренінг для кандидатів на створення прийомної сім'ї); взаємодобір дитини та сім'ї і юридичне оформлення статусу прийомної сім'ї; функціонування прийомних сімей – це сукупність дій, які спрямовані на забезпечення оптимальних умов розвитку та виховання прийомної дитини та контроль за умовами розвитку та виховання дитини у прийомній сім'ї. Окреслено комплекс необхідних професійних знань і умінь соціального педагога на кожному із цих етапів. Зокрема, виявлено комплекс професійних знань (основні принципи входження в сім'ю, права дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, особливості адаптації дітей до нових умов, оцінка ризиків, ресурсів та резервів прийомної сім'ї, технології соціального супроводу прийомних сімей та інші) та умінь (аналізувати основні впливи мікросоціуму на дитину-сироту,



з'ясовувати мотиви створення прийомної сім'ї, планувати етапи та засоби діяльності з прийомною сім'єю, налагоджувати контакти з прийомними батьками, дітьми, здійснювати аналіз та готувати інформацію щодо ефективності функціонування прийомної сім'ї та (інші) соціального педагога на кожному із етапів роботи з прийомними сім'ями.

3. Розкрито зміст і структуру професійної готовності соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями (теоретичний, практичний, мотиваційний). Визначено критерії (науково-теоретичний, технологічний, особистісно-мотиваційний) та окреслено показники: науково-теоретичний (знання теоретичних засад процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей; специфіки роботи та сутності професійної діяльності з прийомними сім'ями; знання категоріально-понятійного апарату з цієї проблеми); технологічний (володіння необхідними вміннями для роботи з прийомними сім'ями; застосування доцільних форм, методів роботи з такими сім'ями); особистісно-мотиваційний (бажання працювати з цими сім'ями та усвідомлення значущості роботи з прийомними сім'ями). На основі прояву показників виявлено характеристики п'яти рівнів: низького, нижче середнього, середнього, достатнього і високого готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

На констатувальному етапі виявлено, що відсоток студентів, які знаходяться на низькому і нижче середнього рівнях готовності до соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями (КГ – 25,54 % і 24,98 %; ЕГ – 23,92 % та 26,31%) досить помітний в обох групах. Отримані дані засвідчують вплив на рішення майбутнього соціального педагога: чи доцільно вибрати на майбутнє такий напрям соціально-педагогічної роботи. Доведено, що впровадження практичних видів діяльності помітно змінює рівень готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями як за показниками самооцінки, так і за експертною оцінкою (високий рівень – 7,95%, достатній – 34,70% та середній – 33,89%). Виявлено посилення прояву інтересу до конкретних видів роботи з прийомною сім'єю, бажання виконувати певні соціальні ролі при реалізації соціально-педагогічних технологій.

4. Визначено й обґрунтовано *соціально-педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями* (впровадження навчального курсу «Соціальний супровід прийомних сімей»; формування умінь роботи з прийомними сім'ями під час практичних занять та професійної практики; удосконалення програми практик через доповнення її відповідними професійно спрямованими завданнями; розширення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями;). Розроблено організаційно-педагогічне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями (спрямування змісту навчального курсу на формування необхідних знань, умінь у студентів для виконання професійних функцій, необхідних саме в роботі з прийомними сім'ями), організаційно-педагогічне забезпечення яке представляє комплексне поєднання теоретичної та практичної підготовки (навчальний курс «Соціальний супровід прийомної сім'ї» та організація соціально-педагогічної практики), різні види навчальної діяльності студентів та форми роботи з ними

(підготовка до проведення дискусій, круглих столів, зустрічей зі спеціалістами, котрі працюють за цим напрямом, інтерактивних методів роботи (мозковий штурм, робота в мікрогрупах, обговорення, рольові ігри, рекламно-інформаційні кампанії, практичні проекти, майстер-класи).

Доведено ефективність впроваджених соціально-педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомною сім'єю, здійснено кількісний та якісний аналіз їх впровадження. Виявлено позитивну динаміку рівнів готовності студентів експериментальної групи до практичної роботи з прийомною сім'єю. Відзначено наявність різниці в рівнях готовності студентів експериментальних і контрольних груп: кількість студентів з високим рівнем готовності до роботи з прийомними сім'ями у ЕГ збільшився на 4,33% (з 3,62% до 7,95%), а достатнім рівнем на 16,22% (з 18,48% до 34,70%) та середнім на 6,13% (з 27,76% до 33,89%). У свою чергу кількість студентів з нижче середнього рівнем зменшилася на 12,60% (з 26,31% до 13,17 %) та низьким рівнем на 14,17% (з 23,92% до 9,75%). Отримані дані засвідчують результативність запропонованих соціально-педагогічних умов та організаційно-педагогічного забезпечення процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями в умовах вищого навчального закладу

Дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів розв'язання проблем підготовки студентів до роботи з прийомними сім'ями. У *перспективі* необхідно зосередити увагу: на вивченні зарубіжного досвіду та особливостей соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями у різних країнах; розробці соціально-педагогічних технологій підтримки прийомної сім'ї; поглибленні професійної підготовки, перепідготовки та підвищенні кваліфікації фахівців соціально-педагогічної сфери, які здійснюють роботу з прийомними сім'ями; вивченні психологічних аспектів створення і функціонування прийомної сім'ї; удосконаленні інструментарію діагностики готовності студентів до професійної діяльності за даним напрямом; дослідженні оптимальних технологій активізації професійного інтересу студентів до роботи з прийомними сім'ями.

*Рекомендовано* впровадження у навчальний план вищих навчальних закладів як варіативної складової циклу професійно орієнтованих дисциплін «Соціальний супровід прийомних сімей» як додаткової спеціалізації до спеціальності «Соціальна педагогіка».

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Міхеєва О. Історичні етапи становлення опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківської опіки / О. Міхеєва // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / за ред. проф. А. Й. Капської. Том XXVIII. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – С. 84 - 89.

2. Міхеєва О. Ю. Особливості підготовки спеціалістів для соціальної сфери за кордоном / О. Ю. Міхеєва // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / за ред. проф. А. Й. Капської. Том XXVIX. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – С. 152 - 159.

3. Міхеєва О. Ю. Сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як альтернатива інституційній опіці / О. Ю. Міхеєва // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. : у 2-х ч. / за ред. В. П. Андрущенко ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : [б. в.], 2007. – Вип. 5. – Ч. II. – С. 77 - 80. – (Сер. № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління).

4. Міхеєва О. Ю. Особливості підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників за кордоном / О. Ю. Міхеєва // Педагогічна освіта : теорія і практика : зб. наук. ст. (спецвипуск) : у 2-х ч. / [редкол.: І. Д. Бех, В. О. Огнев'юк, О. Л. Кононко та ін.; КМПУ ім. Б. Д. Грінченка]. – К. : [б. в.], 2009. – № 11. – Ч. 1. Педагогіка. Психологія. – С. 185 - 189.

5. Міхеєва О. Ю. Основні особливості та технології підготовки та створення прийомних сімей в Україні / О. Ю. Міхеєва // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / за ред. І. С. Руснак. – Чернівці : Книги – XXI, 2010. – Вип. 498 - 499. Педагогіка та психологія. – С. 78 - 83.

6. Міхеєва О. Ю. Основні елементи практичної підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями / О. Ю. Міхеєва // Вісник Глухівського державного педагогічного університету / за ред. О. І. Курока. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. – Вип. 15. - Ч. II. Педагогічні науки. – С. 114 - 118.

7. Міхеєва О. Ю. Порівняльна характеристика підготовки соціальних педагогів, що працюють з прийомними сім'ями: український та закордонний досвід / І. В. Пеша, О. Ю. Міхеєва // Вісник Черкаського університету. – 2010. – Вип. 183. - Ч. II. – С. 115 - 120.

8. Міхеєва О. Ю. Стан професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями як одна із умов їх соціальної мобільності / О. Ю. Міхеєва // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. : у II Ч. / за ред. А. Й. Капської; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : [б. в.], 2012. – Вип. 14. – Ч. I. – С. 142 - 153. – (Сер. № 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка).

9. Міхеєва О. Ю. Загальна характеристика професійної підготовки соціальних педагогів в Україні / О. Ю. Міхеєва // Соціалізація особистості : зб. наук. праць / за ред. проф. А. Й. Капської. Том XXXII. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 21 - 29.

10. Міхеєва О. Ю. Основні елементи практичної підготовки соціальних педагогів в умовах кредитно-модульної системи / О. Ю. Міхеєва // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. / за ред. В. Д. Сиротюка; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : [б. в.], 2009. – Вип. 18. – С. 170 - 175. – (Сер. № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи).

11. Міхеєва О. Ю. Досвід професійної підготовки спеціалістів соціальної діяльності за кордоном // О. Ю. Міхеєва // Социально-педагогические проблемы детей и молодежи : сб. науч. трудов. - Ч. I. – Ростов-на-Дону, 2008. – С. 125 - 130.

12. Міхеєва О. Приймна сім'я як позитивне соціальне середовище для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківської опіки / О. Міхеєва // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість : зб. матеріалів IX Всеукр. наук. – практ.

конф., Київ, 25 - 27 квіт. 2006 р. ; У 5 Т./ [редкол. Тимошенко І. І. та ін.] – К. : Європ. ун-т, 2006. – Т. 3. – С. 154 - 156.

13. Міхеєва О. Ю. Соціально-педагогічні засади духовного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у прийомній сім'ї / О. Ю. Міхеєва // Возрождение духовности в современном мире: взаимодействие церкви и образования : тез. Всеукр. научн.-практ. конф., 24 - 25 марта 2011 г., г. Харьков. – Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2011. – С. 215 - 221.

## АНОТАЦІЇ

**Міхеєва О. Ю. Соціально-педагогічні умови підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.** – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, МОНМС України, Київ, 2012.

У дисертації подано визначення «професійна підготовка соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями», охарактеризовано зміст діяльності соціального педагога з прийомними сім'ями. Визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності студентів до роботи з прийомними сім'ями.

Обґрунтовано та упроваджено соціально-педагогічні умови і організаційно-педагогічне забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями.

**Ключові слова:** соціальний педагог, професійна підготовка, прийомна сім'я, соціально-педагогічні умови, готовність студентів до роботи з прийомними сім'ями.

**Михеева О. Ю. Социально-педагогические условия подготовки социальных педагогов к работе с приемными семьями.** – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, МОНМС Украины, Киев, 2012.

Диссертационная работа посвящена изучению проблемы профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к работе с приемными семьями.

Осуществлен теоретический анализ понятий «подготовка» та «профессиональная подготовка», «содержание подготовки будущих социальных педагогов», а также представлена авторская трактовка понятий «профессиональная подготовка социальных педагогов к работе с приемными семьями» и «готовность студентов к работе с приемными семьями». Определено теоретические основы подготовки социальных педагогов в Украине.

Представлены технологические основы функционирования приемных семей и основные особенности деятельности социального педагога на каждом из этапов работы с приемной семьей. Охарактеризована сущность приемной семьи как социально-педагогического явления, на основе этого уточнена сущность понятий «создание» и «функционирование приемных семей». Уточнено перечень и

содержание функций, а также совокупность заданий, которые реализует социальный педагог в процессе работы с приемными семьями.

Проведен анализ учебно-методической литературы, документации (образовательно-квалификационной характеристики, образовательно-профессиональной программы, учебных планов, учебных программ) специальности «Социальная педагогика», что позволило установить перечень знаний и умений, необходимых социальному педагогу на каждом из этапов работы с приемными семьями.

Определены компоненты (теоретический, практический и мотивационный) критерии (научно-теоретический, технологический, личностно-мотивационный), показатели и уровни (низкий, ниже среднего, средний, достаточный, высокий) готовности социальных педагогов к работе с приемными семьями.

В результате анализа проблем теории и практики профессиональной подготовки социальных педагогов определены, разработаны и научно обоснованы социально-педагогические условия профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к работе с приемной семьей: дополнения содержания основных дисциплин в контексте подготовки будущих социальных педагогов к работе с приемными семьями; внедрение учебного курса «Социальное сопровождение приемных семей»; формирование умений и практических навыков по работе с приемными семьями в ходе практических занятий и прохождения практик; усовершенствование программ практик и дополнение их соответствующими профессионально направленными заданиями.

Обосновано организационно-педагогическое обеспечение подготовки социальных педагогов в высших учебных заведениях к работе с приемными семьями путем выполнения специальных заданий, организации различных форм работы (рекламно-информационная кампания «Чужих детей не бывает», мастер-классы, программы школы для приемных родителей и др.).

**Ключевые слова:** социальный педагог, профессиональная подготовка, приемная семья, социально-педагогические условия, готовность студентов к работе с приемными семьями.

**Miheeva O. Social-pedagogical conditions of social workers to work with foster families. – Manuscript.**

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.05 – social pedagogy. – National Pedagogical Dragomanov University, Department of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, Kyiv, 2012.

The thesis presents the definition of «training social workers to work with foster families», characterized the activity of social pedagogy with foster families. Defined components, criteria, indicators and readiness of students to work with foster families.

Substantiated and introduced social and pedagogical conditions and organizational and pedagogical training of future social workers working with foster families.

**Key words:** social pedagogue, professional training, foster family, social and educational conditions, and willingness of students to work with foster families.



Підписано до друку 11.10.2012 р. Формат 60x84/16.  
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.  
Наклад 100 прим. Зам. № 688  
Віддруковано з оригіналів

---

Видавництво Національного педагогічного університету  
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9  
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.  
(044) 239-30-26

**НБ НПУ**



\*100154606\*

